

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Albína Dratvová, její filosofické myšlení a boj za emancipaci žen

Albína Dratvová – Philosophical Thinking and Fight for Women
Emancipation

Tereza Křístková

Vedoucí práce:	doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.
Studijní program:	Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor:	B: D-ZSV

2021/2022

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Albína Dratvová, její filosofické myšlení a boj za emancipaci žen potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11.7. 2022

Ráda bych zde poděkovala své vedoucí práce doc. Naděžda Pelcové za cenné rady a podporu při psaní bakalářské práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá osobností Albíny Dratvové, první docentky přírodních věd a filosofie, pozitivistkou a tvůrkyní propedeutik. Hlavním cílem práce je vhléd do filosofie autorky, dále pak připomenutí této často opomíjené filosofky 20. století a také zamyšlení se nad počátkem československého emancipačního hnutí. Pracuji především s primární literaturou napříč životem autorky a srovnávám ji například s dílem Tomáše Garriguea Masaryka, Františka Krejčího a Františka Čády. Celou prací nás provází osobní deník autorky, který sepisovala po dlouhých 40 let života. Zároveň je členěna na tři základní témata a to etika, školství a ženská otázka. V první kapitole, etické části, se zaměřuji na téma práce a vliv Františka Krejčího, rozebírám texty *Smutek vzdělavců* a *Etika tvůrčí práce*. U druhé kapitoly, tématu školství, jsou rozebrány propedeutiky autorky, které se skládají z psychologie, dějin filosofie a logiky. Právě v psychologické části je věnován prostor vlivu Františka Čády. V poslední kapitola je určena ženské otázce a je zde obsaženo srovnání pohledu Dratvové a Masaryka, vývoj emancipace u nás a rozbor knihy *Duše dnešní ženy*. Autorku podrobují vlastní kritice především za velice subjektivní přístup a genderové stereotypy. Na druhou stranu velice oceňuji její nadčasový přístup v pedagogice a obrovskou píli v pracovním prostředí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Albína Dratvová, filozofie, ženská otázka, etika, školství

ABSTRACT

This bachelor's thesis deals with the personality of Albína Dratva, the first docent of natural sciences and philosophy, positivist and creator of propaedeutic. The main aim of the thesis is to provide an insight into the author's philosophy, as well as to recall this often-neglected philosopher of the 20th century and to reflect on the beginning of the Czechoslovak emancipation movement. I work mainly with primary literature across the author's life, comparing it with the works of, for example, Tomáš Garrigue Masaryk, František Krejčí and František Čáda. Throughout the work, we are guided by the author's personal diary, which she had been writing for 40 long years of her life. The thesis is divided into three main topics: ethics, education and the women's question. In the first chapter, the ethical section, I focus on the subject of work and the influence of František Krejčí, analysing the texts "Smutek vzdělanců" and "Etika tvůrčí práce". For the second chapter, on the topic of education, the author's propaedeutic consisting of psychology, history of philosophy and logic are analysed. It is in this psychological section that the influence of František Čáda is given attention. The last chapter is devoted to the women's question and includes a comparison of Dratva's and Masaryk's views, the development of emancipation in our country, and an analysis of the book "Duše dnešní ženy". I criticise the author mainly for her very subjective approach and gender stereotypes. On the other hand, I very much appreciate her timeless approach to pedagogy and her enormous diligence in the work environment.

KEYWORDS

Albína Dratva, philosophy, women's question, ethics, education

Obsah

1	Úvod	7
2	Osobnost Albíny Dratvové	8
3	Etika	10
3.1.	Etika tvůrčí práce	11
3.1.1.	Projevy etického vztahu k práci	13
3.1.2.	Cesta k etice práce.....	15
3.2.	Smutek vzdělanců	17
3.2.1.	Charakteristika vzdělance a jeho doba	18
3.2.2.	Druhy vzdělanců	19
4	Školství	21
4.1.	Filosofické propedeutiky	21
4.1.1.	Význam filozofie v psychologii	22
4.1.2.	Místo psychologie	23
4.1.3.	Logika	25
5	Ženská otázka	27
5.1.	Rozdělení žen	28
5.2.	Ženská otázka v proudu času	29
5.3.	Emancipace v českém prostředí	31
5.4.	Genderová stereotypizace	32
5.5.	Kritika žen ve společnosti	33
6	Závěr	36
	Seznam literatury	37

1 Úvod

Jméno Albíny Dratvové není příliš rozšířeno v povědomí veřejnosti, ale tato žena filosofka má své místo v dění a událostech 20. století. Je to první docentka filosofie přírodních věd v Československu a významná tvůrkyně školních propedeutik. Po dobu 40 let sepisovala svůj deník, který je zachován pro budoucí generace. Tento deník nás bude provázet celou prací a pomůže nám k pochopení myšlení této osobnosti.

Téma mé bakalářské práce jsem zvolila kvůli zajímavé osobnosti Albíny Dratvové, ale také z určitého nutkání připomenout počátky ženské emancipace u nás. Dále pak je mou hlavní snahou a cílem práce vhlédnout do myšlení této autorky, a to ve třech základních oblastech: etika, školství a ženská otázka.

První část práce se zabývá etikou, která je značně ovlivněna postavou Františka Krejčího. Především je zde věnován prostor otázce práce, která je základním prvkem etiky Albíny Dratvové. Rozebrána jsou dvě základní díla, a to *Etika tvůrčí práce* a *Smutek vzdělanců*. Další část je věnována otázce školství. Jsou zde rozebrány školní propedeutiky, její tři části a to psychologie, dějiny filosofie a logika. Dále pak je zmíněn vliv Františka Čády a Tomáše Garrigue Masaryka.

Posledním ze tří hlavních bloků této práce je postavení Albíny Dratvové k ženské otázce. Především je zde rozebrána publikace *Duše dnešní ženy*. Je zde poskytnut prostor genderové stereotypizaci, rozdělení typů žen, ale také vývoji ženské otázky v Československu. Je zde dán prostor i Masarykovu pohledu na emancipaci žen a srovnání s postojem Dratvové.

Ráda bych zde věnovala prostor i srovnání s dnešními autory především v oblasti sociologie a psychologie. I do těchto disciplín autorka zasahuje, je tedy určité srovnání na místě.

2 Osobnost Albíny Dratvové

Kdo je Albína Dratvová? Na jedné straně úspěšná vědkyně, první docentka filosofie a přírodních věd v Československu. Na druhé straně zlomená žena, která zažila hrůzy dvou světových válek, uzavření jejich milovaných univerzit i komunistický režim. V jejím dochovaném deníku můžeme vidět radost z dobře odvedené práce a obrovskou motivaci něco v životě dokázat, zároveň i velké zklamání z nemožnosti vykonávat naplno svou vysněnou práci vysokoškolské pedagožky.

Celým textem nás bude doprovázet autorčin deník, který psala neuvěřitelných 40 let, a to od roku 1921 do roku 1961. Filosofka se narodila v Praze roku 1891. O její lásce ke studiu vypovídá nástup na tehdejší Karlo-Ferdinandovu Univerzitu, kde se roku 1918 stává doktorkou filozofie. Na univerzitě se setkala s dvěma výraznými osobnostmi československého pozitivismu, které formovaly její myšlení, a to filosof František Krejčí a psycholog František Čáda. Po studiu se věnovala učitelské profesi, publikovala knihy, články a psala propedeutiky, také zastávala post na ministerstvu školství. Vysněnou prací byl pro Dratvovou od začátku post na vysoké škole, čehož bylo pro ženu velice těžké dosáhnout. Ve svých 40 letech však získala titul docentky filozofie přírodních věd a otevřela se jí tak cesta na Karlově univerzitě.¹ Do svého deníku si zaznamenává: „*Včera mi pan ministr Dérer podepsal habilitaci, čímž se stávám docentkou Přírodovědecké fakulty Karlovy university. K tomu si dávám příkázání: pracovat, pracovat, pracovat*“² (14. července 1932).

Po uzavření univerzit roku 1939 se Dratvová uchýlila k popularizační činnosti. Pro autorku tato skutečnost znamenala jednu z největších životních ran. Po znovuootevření univerzit se však vrací zpět. Další zlom přichází roku 1948, který autorka komentuje slovy: „*Je smutno v národě. Jsme všichni sklíčení. Zdá se mi, že věčný přímo strach je nejstálější duchovní poloha všech nás, tedy i mne. Už jsem se začala trochu uklidňovat po válce a věřila jsem, že vše dobře dopadne*“³ (18. června 1948). Dratvová si zakládala na určité apolitičnosti, ale vždy se považovala za liberálku, tedy ji komunistický režim začal značně omezovat. Protěžovaná marxistická filosofie jí nebyla blízká a nucené přejímání ideologie ji připadalo nespravedlivé. Proto se její publikační činnost musela stále potýkat s neodbytnou stranickou kritikou. Ztrácí místo na univerzitě a je omezena její publikační činnost. Tato skutečnost je pro autorku

¹ DRATVOVÁ, Albína. *Deník 1921-1961: Scientific diary*. Praha: Academia, 2008., s. 7-11.

² Tamtéž s. 224.

³ Tamtéž s. 412.

zdrucující, takto zní jeden z jejích posledních záznamů v deníku: „*A tak si volně studuji zahraniční literaturu o logice a čtu beletrii i polobeletrii s vědomím, že už nikdy neuvidím v tisku své jméno*“⁴ (15. srpna 1961). Dratvová umírá roku 1969 v domově důchodců v Terezíně. V akademickém prostředí Československa 20. století vynikla jako odhodlaná a nadmíru pracovitá filosofka, která si jde za svým snem a ambicemi i přes nepřízeň okolí.⁵

V mé bakalářské práci není cílem rekonstrukce života filosofky v datech, ale především rekonstrukce jejího myšlení v oblasti etiky, školství a ženské otázky. Snažím se pochopit Albínu Dratvovou jako osobnost, nakolik mi to je dovoleno, jelikož sama říká: „*To je vůbec velká chyba našich učebnic, že počítá jen se schématem člověka („adulte, sain civilise“), ale ne s člověkem skutečným. Historie, ať už politická nebo literární, vykládá jen ‚fakta‘ a k člověku přitom nepřihlíží. A přec z povahy člověkovy by se dalo mnohému porozumět*“⁶ (14 května 1926).

⁴ Tamtéž s. 450.

⁵ Tamtéž s.

⁶ Tamtéž s.138.

3 Etika

Mezi učitele a osobnosti, které ovlivnily filosofickou dráhu Dratvové, řadíme pozitivistu Františka Krejčího. Pro pochopení výkladu etiky samotné autorky považuji za nezbytné se v krátkosti seznámit i s pozitivní etikou tohoto filosofa. Postava Františka Krejčího měla velký vliv na své studenty, mezi které krom Dratvové patří například Karel Čapek, Josef Tvrdý, Josef Fisher nebo Gustav Tichý.⁷ Další studentka tohoto významného filozofa, Jiřina Popelová, ve své monografii, která se věnuje postavě Krejčího, uvádí: „*Význam Krejčího učení sahal daleko za učitelkou katedru právě pro dobový charakter pozitivistického učení, které horlivě hlásal a neúnavně šířil v celém národě a které prostřednictvím mnoha stoupenců, zvláště v učitelstvu, dávalo směr velké části naší inteligence.*“⁸ Samotná Dratvová ve své učebnici dává prostor Krejčího filosofii v části českého pozitivismu a dodává zde: „*Jeho působení na filosofické myšlení jeho žáků je velmi intenzivní.*“⁹

Jak můžeme definovat pozitivismus? Především se jedná o filozoficko-vědecký postoj, který tvrdí, že pro veškeré poznání je nutné držet se pozitivních daností. Tedy pouze těch jednoznačných a smyslově (empiricky) pozorovatelných.¹⁰ Vzniká v prostředí po skončení Velké francouzské revoluce a mezi své předchůdce řadí filosofii Francise Bacona, Davida Huma a také hegelianů. Mezi hlavní zájmy Františka Krejčího řadíme psychologický paralelismus, podobně jako u Wilhelma Wundta. V jeho textech nalezneme velice často analýzu knižních pojmů a jejich logické dokazování správnosti nebo nesprávnosti.¹¹ Právě zde můžeme vidět velkou inspiraci pro Dratvovou. Její texty obsahují tyto pojmové analýzy ve velké míře, na ty se zaměřím v pozdější části textu.

Z širokého spektra vlivu Františka Krejčího se soustředím především na jeho etickou část. Podle Dratvové se jeho etika zakládá na jakési přirozené morálce, která není podepřena metafyzikou či teologií.¹² Vidíme u něj snahu o vybudování pozitivní etiky, která bude založena čistě na vědeckém základu. Základem této vědecké etiky by bylo studium psychologie.¹³

⁷ RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie*. Praha: Votobia, 1999. Velká řada (Votobia), s.471.

⁸ POPELOVÁ, Jiřina. *Etos a práce*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 6.

⁹ DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930, s.133.

¹⁰ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. Studium (Karmelitánské nakladatelství). s. 342.

¹¹ RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie*. Praha: Votobia, 1999. Velká řada (Votobia), s. 430-471.

¹² DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930, s.133.

¹³ POPELOVÁ, Jiřina. *Etos a práce*. Praha: Mladá fronta, 1979, s.34-35.

Samotný autor definuje pozitivní etiku takto: „*Pojem pozitivní etiky; jest to věda o mravnosti, mravouka na základě přirozeném.*“¹⁴ Pojmy pozitivní a vědecká etika můžeme používat jako synonyma, jejich význam je stejný. Tato etika je založena na jistotě, neodmítá náboženské stanovisko mravnosti z nenávisti, ale čistě pragmaticky. Krejčí si je vědom faktu, že mravní otázky se vyvíjely v těsné blízkosti s náboženstvím. Na druhou stranu však poukazuje, že pokud slábně vliv mravní autority (například postava papeže), člověk hledá a nachází mravní autoritu v sobě samém.¹⁵ Krejčí dodává, že nemůžeme nikdy získat jistotu, která by dokázala původ našich etických zásad u Boha, a proto jej odmítá a vydává se cestou vědy. Stejně jako Dratvová však upozorňuje, že nám historie mnohokrát ukázala etiku založenou pouze na náboženském základě, která pak vedla k velkým dlouhotrvajícím sporům. Ve vědecké etice není místo k rozporu pravd.

Dalším důležitým bodem je otázka svědomí, které se nachází v lidské přirozenosti. Odkud se vzalo? Krejčí odmítá jakékoliv nadpřirozené vysvětlení a uvádí, že ve skutečnosti na svědomí nebo snu není nic, co by se nedalo vysvětlit pomocí psychologie.¹⁶ Jeho původ mravnosti je instinktivní, který má počátek v rozeznávání. Například – co mi dělá příjemně a co naopak nedobře. Odtud tedy zjednodušeně pochází první vnímání dobra a zla, nikoliv od Boha.¹⁷

Dalším bodem, který je obsažen i v etice Dratvové, je téma odpovědnosti. U tohoto pojmu připouští autor relativnost a poukazuje na to, že je vždy třeba se ptát komu odpovídám a komu jsem odpovědný za své činy. Objevuje se zde i otázka svobodné vůle, ale autor jasně tvrdí, že z hlediska přirozené morálky není svobodná vůle potřebná. Z tohoto důvodu: „...*člověk koná, co chce; ale chce, co chtít musí.*“¹⁸ Dále pak rozebírá, že člověk jako jedinec je vždy odpovědný společnosti a sám sobě. Tuto souvislost můžeme vidět v díle *Etika tvůrčí práce*, kde Dratvová poukazuje na nutnost uvědomění si odpovědnosti za svou práci, tuto souvislost rozebírám v následující kapitole.

3.1. Etika tvůrčí práce

Spis *Etika tvůrčí práce* je věnována matce autorky a hned na počátku rozlišuje téma knihy takto: „*Tato knížka má účelem upozornit na etické hodnoty práce i na cestu, již jedinec, vyspívající*

¹⁴ KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. V Praze: Jan Laichter, 1922. s. 9.

¹⁵ Tamtéž s. 514.

¹⁶ Tamtéž s. 304.

¹⁷ POPELOVÁ, Jiřina. *Etos a práce*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 36.

¹⁸ KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. V Praze: Jan Laichter, 1922. s. 532.

z dítěte v dospělého člověka, může dospět k etickému chápání práce vlastní i té práce, kterou koná ve společnosti i pro společnost.“¹⁹ Je psán v době, kdy světem otrásají hrůzy druhé světové války a Dratvová si zde uvědomuje, že v budoucnosti budou výsledky práce či smýšlení hodnoceny především po stránce mravní.

Hned na začátku si můžeme povšimnout, že autorka rozvíjí myšlenku objektivismu ve vědě 19. století, kde není místo pro osobní názor či emoci, ale naopak je to nevyžádaný jev. Je zde snaha o převádění veškerých oblastí týkajících se člověka do měřitelných jednotek.²⁰ Jako příklad zde může sloužit existence IQ testů. Toto nastavení mysli v režimu „co nejvíce vytěžit z poznávaného“ se promítlo i do společnosti a posléze se prohlubuje. Postupem času se za nejvíce oceňovanou věc začíná považovat užitečnost pro sebe i pro druhé, a to i v otázce každodenního života. Je zde poukázáno, že technický pokrok velice ulehčil člověku práci, ale zároveň jej obírá o vztah k práci samotné: *„Avšak stroj sice ulehčoval práci, ale zároveň bral člověku mnoho krásného vztahu k ní... učinil z člověka otroka nemilosrdně pohánějího stroje.*“²¹

Nejznámějším teoretikem v této oblasti je bezesporu Karel Marx, jenž si povšimnul této problematiky daleko dříve než Dratvová a můžeme zde vidět dle mého názoru jasnou inspiraci z jeho interpretace odcizení práce.

Kde můžeme sledovat skutečný úspěch technického věku? Nikoliv v technologii samotné, ale v uvědomění si odpovědnosti za svou práci. Tedy právě etikou práce, které autorka rozumí ve smyslu povinnosti, nikoliv volby, a to přetvářet svět do podoby, které věříme, že je pro nás, a hlavně pro společnost lepší než dosavadní stav. Toto je velice důležitá definice pro porozumění autorčiny interpretace práce a etického vztahu. Ale tato hodnota práce je neměřitelná a nepřeveditelná na jednotky, proto dnešnímu člověku tak vzdálená. Dratvová se vrací do historie, kdy jako určité etické a mravní vzory vidí v postavě Husa, Komenského či Chelčického.²² Jelikož je text psán ve 40. letech minulého století, můžeme si povšimnout ve srovnání s dnešní dobou silnějšího patriotismu.

Pokud zůstaneme v minulosti, tak autorka uvádí, že v době, kdy mělo na každodennost v naší kultuře větší vliv křesťanství, bylo samozřejmé, že práce měla vyšší mravní váhu.

¹⁹ DRATVOVÁ, Albína. *Etika tvůrčí práce*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941, str. 7.

²⁰ Tamtéž s. 9.

²¹ Tamtéž s. 11.

²² Tamtéž s. 16-17.

V tomto případě o etice práce nebylo nutné hovořit. Práce směřovala k Bohu a druhým lidem.²³ Samotná Dratvová za svého života upřednostnila protestanství před původním katolickým vyznáním. Jak uvádí: „*V pondělí 6. ledna 1941 přestoupím k církvi českobratrské evangelické. Mám ji ale dávno ráda, žil v ní výkvět Čechů. Budu v ní žít více ve shodě se samou sebou než s církví katolickou*“²⁴ (2. ledna 1941).

3.1.1. Projevy etického vztahu k práci

Jaké jsou projevy etického vztahu k práci? První autorka uvádí **stud** při neznalosti. Lze si povšimnout pedagogické praxe Dratvové, jelikož uvádí stud studenta, který zabraňuje položit otázku vyučujícímu. Právě překonání tohoto studu, nazvěme to klidně i strachem z neznalosti, je dle mého názoru jednou z hlavních úloh učitele. Zajímavou myšlenku uvádí autorka v tom, že právě tímto studem z nevědomosti získává člověk motivaci a touhu po vzdělání, a tedy se tito jedinci stávají posléze výbornými učiteli. Jelikož překonávají tento stud, ale nezapomínají na něj. Je zde důležitá tato transformace.²⁵

Dalším projevem je **strach z neužitečnosti**, který lze opět překonat pouze prací. Zde autorka uvádí příklad ženského pohlaví a jeho místa ve společnosti. (větší prostor je dán v kapitole Ženská otázka).²⁶

Mezi vlastnosti podporující etickou práci člověka Dratvová uvádí **horlivost**, kterou bych označila jako typický znak i samotné autorky. Její horlivost v práci někdy hraničila až s workoholismem, což je jedna z negativních stránek této vlastnosti, jež autorka opomíjí v kapitole. Posléze připouští určitou nezdravost v přílišném pracovním tempu, ale jak již bylo zmíněno, autorka pokládá práci jako službu, proto vidíme její přísnost v této otázce. Samotnou horlivost definuje jako: „...*neustálá pracovní činnost, pohotovost, nesnášející dlouhého odpočinku.*“²⁷ Zabývá se spíše stránkou směřování této vlastnosti, která má cílit vždy k práci pro sebe a druhé. Pokud je zaměřena pouze na to, aby byl člověk uznán a obdivován, nemůžeme ji pokládat za etickou.

Dále pak můžeme zmínit **účinnost** a **vytrvalost**. Pod pojmem účinnost, jak jej Dratvová uvádí, si dle mého názoru můžeme představit dnes snáze uchopitelný pojem empatie.

²³ Tamtéž s. 18.

²⁴ DRATVOVÁ, Albína. Deník 1921-1961: Scientific diary. Praha: Academia, 2008., str. 340.

²⁵ DRATVOVÁ, Albína. *Etika tvůrčí práce*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941, s.18.

²⁶ Tamtéž s.19

²⁷ Tamtéž s.20.

Je zde popsán jako schopnost vcítit se do člověka a je zde velké varování před překročení únosné hranice této vlastnosti. Jelikož posléze člověk podlehne druhému natolik, že ztrácí sám sebe. Na druhé straně vytrvalost ukazuje opačný jev. Nedostatek vytrvalosti a podlehnutí lákání jež odrazují od dané práce pokládáme za nebezpečí této vlastnosti.²⁸ Pokud bychom se tuto problematiku pokusili převést do dnešního jazyka, mohli bychom zde zmínit hojně využívaný pojem prokrastinace a varování od autorky před ní.

Jelikož je Dratvová první docentkou filozofie přírodních věd, není překvapivé, že mezi další etické projevy vztahu k práci vyzdvihuje **lásku k přesnosti a trpělivost**, jež spolu souvisí. Autorka vyzdvihuje především jejich spolupráci společně s rozumností a vytváření nových vynálezů ve prospěch druhých. Zde se vyskytuje další pojem, a to **obětavost**.²⁹ Je zde vidět krásné uvědomění autorky, že historie zná spoustu úžasných vynálezců, lékařů či chemiků, kteří se zapsali do dějin (ze svého pohledu bych zde zařadila například Marii Curie-Sklodowskou, Alexandra Fleminga nebo Otta Wichterle). Avšak je důležité si povšimnout i každodennosti, ne sledovat pouze významná jména dějin, například matka / otec obětující se pro své dítě, řemeslník, jež tráví svůj čas v práci pro druhého nebo sestřičky či lékařky v nemocnicích starající se o pacienty, učitelé, kteří vyučují žáky. My zde můžeme naznačit s určitou povrchností, že je to jejich práce a dostávají za tuto práci zapláceno, ale Dratvová zde opět poukazuje na onen mravní smysl této činnosti a formuje ho krásnými slovy: *...všichni jsou nutní, svět bez nich nemůže být, ačkoliv ani neví o jejich hrdinství, sebeobětování, o etice jejich práce.*³⁰

Dále pak je zde rozvinuta otázka **odpovědnosti**, která je každým okamžikem vývoje lidských dějin v čase důležitější. Je zde dán příklad pilota, který ručí svou prací za stovku životů i zlepšení hygienických návyků, které předcházejí vzniku nemoci. Poukazuje však na druhou stránku života, který se dle autorky nemá řídit pouze úzkostlivou péčí o sebe a životem v předpisech, které zbavují člověka radosti ze života a práce, toto chování pak nazývá neetickým. S odpovědností také souvisí vlastnost **šetrnosti k věcem**, nedbáme pouze na výsledek naší usilovné práce, ale uvědomujeme si, že i druhý odvádí svůj dobrý výk on, jež je třeba ctít nikoliv ničit v určité své marnosti.³¹

²⁸ Tamtéž s.21.

²⁹ Tamtéž s.22.

³⁰ Tamtéž s.23.

³¹ Tamtéž s.24.

Pojem práce je často ve společnosti spojován především s nějakou nutností a velkou námahou. Avšak jako jednu z předních etických vlastností je pocit **uspokojení** z dobře vykonané práce. I když člověk za ní dostane malý nebo žádný plat, i když se ji neproslaví, tak tento pocit je tou největší odměnou.³²

Proč však je nahlíženo na práci ve skrze negativní emoce? Je zde souvislost, právě neuvědomění si etického poměru k práci. Pokud člověk nevidí smysl své činnosti a považuje ji za trest či nutnost, nemůže k ní mít kladný vztah. My můžeme rozlišovat pro lepší upřesnění mezi prací a povoláním. Kdy povolání je výstižnější pojem, který právě skrývá v sobě určitou pesimistickou stránku. Vytváří zde pocit, že je nám vnuceno, jelikož bez zaměstnání nemáme přísun peněz a bez nich nelze ve světě fungovat. Tedy člověk pro život musí nějak pracovat. Dratvová vybízí, aby člověk nepropadal této marnosti, a naopak si uvědomoval nezbytnost své práce a hledal zde, jak může právě on přispět svou jedinečností. Zde můžeme vidět autorčin zájem o studium psychologie, kdy si je vědoma, že téma práce pro společnost její doby (a to i doby dnešní) vstupuje do každodennosti jedince a je tématem životním. A právě v zájmu společnosti je i to, aby jedinec mohl své schopnosti náležitě uplatnit. Je zde však otázka, zda by mělo povolání splynout s našimi zájmy. Toto však nevidí autorka jako proveditelné, jelikož neexistuje povolání tak mnohostranné, aby vyplnilo všechny zájmy člověka.³³ Proto by povolání nemělo být jediným tématem člověka, jelikož pak vede k jednostrannosti a zahleděnosti: „Život žádá, aby každá činnost souvisela s činnostmi jinými, a jestliže se od nich odděluje, zakrní, tak jako úd, který nepracuje pro ochromení.“³⁴ Tuto problematiku dnes sleduje například i Anna Hogenová ve své knize Fenomenologie a postmoderna: „Stejnosti hledají a pak katalogizují a ‚přihrádkují‘ vědy, jež činí náš přirozený svět přehledným a přehledovým obrazem. Děje se to proto, že lidé se potřebují ve společném světě vyznat, potřebují přežít.“³⁵

3.1.2 Cesta k etice práce

Jak má člověk dojít k této etice práce? Dratvová zde uvádí, že ač je etika práce společností vyžadována, samotná společnost nás ji neučí, je to vždy individuální akt jedince, jeho rozhodnutí. My sami si jej v životě nacházíme.³⁶ Ač mi připadá srozumitelné, na co autorka zde

³² Tamtéž s. 25-26.

³³ Tamtéž s. 27-32.

³⁴ Tamtéž s.33.

³⁵ HOGENOVÁ, Anna. Fenomenologie a postmoderna. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015, s. 132.

³⁶ DRATVOVÁ, Albína. *Etika tvůrčí práce*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941, s.36.

v textu naráží, přesto se domnívám, že aniž bychom si to uvědomovali, tak náš etický poměr k práci je z velké části ovlivněn prostředím, ve kterém se nacházíme. Samozřejmě je to výkon, který je na nás, nalézt tento smysl, ale prostředí či výchova zde může hrát značnou roli ať v přejímaném či vymezeném chování jedince. Myslím, že zde i autorka sama vidí sociologický konflikt metodologického individualismu a kolektivismu.

Vraťme se tedy k bodu, kde můžeme pozorovat začátky určitého etického vztahu k práci v našem životě. Pokud se zastavíme u dětství, tak si povšimneme, že již od raného věku děti napodobují povolání svých rodičů či kterékoliv jiné. Nevzniká zde pochopení etiky práce, jelikož dítě napodobuje části, aniž by pochopil celek. Je zde však pozoruhodné uvědomění si situace, kterou zažila většina z nás v dětském věku: „*Malé dítě si přeje, aby bylo dospělým mužem nebo ženou, a tak se snaží konat práci dospělých, aby chvíli žilo v daleké budoucnosti. Je to jakýsi romantismus dítěte, chtít vniknout do toho, co ještě nesmí dělat.*“³⁷ Jeho rodinné prostředí jej však formuje a pokud rodiče mají vyřešenou a promyšlenou etiku práce, přenášejí svůj vliv na dítě, to platí i v negativním slova smyslu.

Milníkem ve vztahu dítěte k práci je nástup do školy, kde se formuje jeho duch, správně zde autorka namítá, že se zde učí dítě číst, psát, počítat či mluvit cizí řečí, a to je významným krokem jak pro člověka, tak pro celou společnost. Pro dítě je zde podstatné, že ve školním prostředí se musí přizpůsobit novým požadavkům a setkává se zde s učitelem, který se pro něj stává studnou vědomostí. Dítě však nabývá dojmu, že je možné dosáhnout dokonalého poznání a vše vědět, a to jej žene kupředu a jeho touha po poznání nutně musí překročit hranice školy, která není schopna naplnit individualitu každého jedince.³⁸ V dnešní době si uvědomujeme daleko více tuto souvislost a vznikají ve školství různé alternativy typu Waldorfských škol, kde je snaha, a hlavně prostor, pro větší zaměření na jedince. Ale jsem přesvědčena, že překročení hranic školy ve vzdělání je nezbytné. Autorce by se zde snad mohla vytknout určitá nekritická idealičnost a tedy se mi zde nabízí otázka, která v textu není zodpovězena: Proč se i u dětí ve školním věku ztrácí tato touha po vzdělání? Kam je přesměrována?

V dětství se tedy učíme určitému vztahu k práci, ale nechápeme ještě její etiku. V období dospívání se člověk vymezujeme a hledá sám sebe, již nenapodobuje okolí. Pomalu se zde rodí rozpor mezi generacemi, který můžeme vidět i v pracovním prostředí.³⁹ Celkově ve společnosti

³⁷ Tamtéž s.38.

³⁸ Tamtéž s.45-48.

³⁹ Tamtéž s.50.

mladý člověk zaznamenává určitou nutnost se přizpůsobit: „Společnost má v této době však ještě dosti mnoho moci, aby si mohla dovolit nechápat mladé touhy a přinutit je svou organizací, svým řádem k práci tak, jak považuje za správné.“⁴⁰ V tomto generačním sporu, kdy se mladá generace „zaučuje“, je již schopna vnímat etiku práce u druhých, zejména její porušení a pocit křivdy, jenž se k nim dostává.

Autorka dochází k názoru, že etice práce může opravdu porozumět pouze člověk dospělý a samostatný ve své činnosti. Jen ten si dovede představit svou i cizí práci ve všech fázích. Je schopen udržet pozornost a soustředit svůj zájem na práci a zároveň se s ní spřátelit.⁴¹

Další téma, jež považuji v knize za zcela nezbytné, je odpočinek. Oba extrémny, ať už se jedná o dřiče či lenochy (toto je samotné rozdělení autorky), odmítá a uvědomuje si nutnost odpočinku. U dřičů (dnes bychom mohli použít výraz workoholik) je odpočinek něco, co oddaluje od výkonu, a pokud jim síly docházejí, volí cestu rychlého otupení smyslů. Na druhou stranu, odpočinek přichází až po práci, což lenoch nedokáže ocenit v plném prožitku.⁴² Autorka velice dobře zachycuje situaci, která je dnes snad ještě více aktuální než kdysi, a to, že odpočívání nemá pouze tělo, ale i duch. Duševní zdraví je dle mého názoru nejvíce zasaženo právě neschopností odpočinku. Celý život nás vyučují, jak správně pracovat, ale jak odpočívání, a tím pečovat o své duševní zdraví, zůstává na nás samotných. „Mluvíme o odpočinku mezi prací, a ten je k tomu, aby se naše práce po odpočinku zlepšila. Jestliže mezitím budeme otupováni špatnou zábavou, nemůžeme se vrátit do povolání s radostí a novou chutí a silou k práci.“⁴³

3.2. Smutek vzdělanců

Knihy Smutek vzdělanců byla vydána po uzavření českých univerzit roku 1939, což byl pro Dratvovou jedním z nejhorších životních okamžiků: „Píši za dne, kdy český vzdělaný národ se dožil hluboké rány; dnes byla zařazena rozkazem Führera naše drahá Karlova universita-na tři roky...Mé působení na universitě bylo pro mne nejvyšším a nejkrásnějším požitekem“⁴⁴ (17. října 1939).

⁴⁰ Tamtéž s.51.

⁴¹ Tamtéž s. 56-59.

⁴² Tamtéž s.103-110.

⁴³ Tamtéž s.115.

⁴⁴ DRATVOVÁ, Albína. Deník 1921-1961: Scientific diary. Praha: Academia, 2008., s.321.

Hned v úvodu Dratvová rozebírá slavný portrét Reného Descarta, kde v jeho výrazu patrný určitý smutek. Ten posléze nachází i u dalších významných autorů a pokládá si otázku, která je podstatou celého textu: „...*proč lidi, jimž třeba celý svět závidí úspěchy, podléhají posléze smutku, který nazveme smutkem vzdělanců.*“⁴⁵ Nastiňuje nám problém etický, který pramení ze životních zkušeností autorky a v celém textu si můžeme opět všimnout psychologického pohledu na danou situaci, který je Dratvové blízký.

3.2.1. Charakteristika vzdělance a jeho doba

Koho můžeme nazývat vzdělanec? Autorka nevidí vzdělance jako člověka s mnoha tituly a školami. Podmínkou opravdového vzdělance je něco víc, pokora před objektem zkoumání, pochybnost nad svými dovednostmi, kritický rozum i organizační schopnosti. Pravý vzdělanec má v sobě sokratovskou nespokojenost a stále se snaží o prohloubení svých znalostí. Uvádí také, že je potřeba vzdělaného rodinného zázemí, aby z člověka vyrostl opravdový vzdělaný člověk.⁴⁶ Zde bych s autorkou nesouhlasila. Vliv rodinného prostředí je určitě velice zásadní, ale nepokládám jej za zcela určující. Například dítě, ale i dospělý jedinec, se může dostat do prostředí, které jej bude formovat a může se stát vzdělanec, jak jej charakterizuje Dratvová.

Na druhou stranu tento život skrývá i řadu problémů. Autorka uvádí, že velká zamyšlenost přivádí vzdělance až k neschopnosti cokoliv vykonat. Tito lidé mají schopnosti a dovednosti vést davy, ale raději vyhledávají soukromí. Často přeceňují inteligenční schopnosti před citovou stránkou života: ... *svádí je však k jednostrannosti, k nemírnému přeceňování intelektu na úkor života citového a volního...*⁴⁷. Stává se, že nevidí přes horizont své specializace, jelikož stále prohlubují své vědomosti a tento proces nikdy neustane.⁴⁸

Dratvová varuje, že se v dnešní době vyprazdňuje vědění, místo obsahu se lidé zaměřují na formální správnost. Zapomíná se, jestli myšlenky, které jsou na papíře úplně bez chybičky, fungují v praxi. Autorka uvádí příklad z pedagogického prostředí, se kterým bychom se mohli ztotožnit i dnes: „... *např. v pedagogice se opírá pokrok o závěry ze statistických dat, jako by statistika byla rozhodující, zatím co by měla být jen přípravnou pomůckou při provádění ideálů*

⁴⁵ DRATVOVÁ, Albína. Smutek vzdělanců. Praha: Václav Petr, 1940. s. 6.

⁴⁶ Tamtéž s. 7.

⁴⁷ Tamtéž s. 11.

⁴⁸ Tamtéž s. 11-12.

výchovy.“⁴⁹ Dratvová upozorňuje na neplodnost vzdělanosti, kdy je filozofický svět roztříštěn a není žádný převažující systém.

Dále se zaměřuje na problém objektivnosti, tu definuje jako pohled na věc, kterou se snažíme co nejpřesněji popsat a nebudeme tvořit nepodložené důsledky. Na jedné straně vzdělanec propadá zoufalství z nemožnosti naprosto dokonalého popisu „...*rozumové poznání se zastavuje před branami metafyziky*.“⁵⁰ Z objektivity je blízko k relativismu, ve kterém autorka spatřuje nebezpečí, jelikož se může dotýkat i oblasti morálky. Opět je důležité zmínit kontext doby autorky, text vzniká v průběhu druhé světové války. Například Hannah Arendtová, která si pokládá otázky: Je možné páchat zlo bez jakýchkoli motivů? Bez záměru nebo zájmu na páchání zla? Ano, je. Jelikož tento člověk nemusí být zlý nebo snad hloupý. Ale je bezmyšlenkovitý (bez schopnosti myslet).

Co je příčinou úpadku významných kultur? Dratvová vidí příčinu v nerovnováze sfér rozumu, citu a mravnosti. Vysvětluje, že pokud se zvýší rozumová část společnosti (uvádí na příkladu antického Řecka nebo Francie za revoluce), upadá stránka mravní. Pokud není naše jednání řízeno určitými etickými pravidly, nastává vždy úpadek. Pravda se stává pouze konstatováním a teorie se odděluje od praxe. Tímto si vysvětluje autorka vysvětluje individualitu vědců 19. století a jejich smutek nad nemožností poznat pravdu. Dále pak technický pokrok nedopomohl k určitému stabilizačnímu prvku společnosti, které by nahradilo upadající vliv náboženství.⁵¹ Autorka naráží na problém, kdy mravní hodnoty již nedokážeme ospravedlnit náboženskou vírou a zároveň za ni nenacházíme náhradu. Řešení nachází opět v práci, která bude se bude vykonávat ve prospěch společnosti a ne jedince.

3.2.2. Druhy vzdělanců

Autorka rozděluje smutné vzdělance na dva druhy. Mezi první řadí například úředníky nebo právě učitele, na které se zaměříme. Podstatou jejich smutku spatřuje v sevření nařízení, které učitel musí respektovat. Na první pohled vypadá svobodně, ale vždy jsou ohraničení pravidly instituce. Postupem času se z tohoto povolání stává automatické přeřikávání, které ubíjí. Dratvová uvádí, že je třeba si vytvořit zvláštní lásku k této práci a z té načerpávat sílu. Také doporučuje změnit pracovní prostředí, vyměnit například školu, ale opět se dostaneme do

⁴⁹ Tamtéž s.14.

⁵⁰ Tamtéž s.15.

⁵¹ Tamtéž s. 27.

mechanismu práce, který autorka spatřuje ve všech školách stejný.⁵² Učitelství patří mezi nejnáchylnější povolání k syndromu vyhoření.

Druhou skupinu tvoří vědci, jejichž smutek vychází ze třech příčin: **V osobě samotné, v uvědomění si nedostatečnosti a náladě doby.** Dratvová uvádí zajímavou myšlenku, že vědec se snaží být jedinečný a vyniknout ve svém oboru natolik, že zapomíná na předávání svých schopností další generaci: „*Kolik vědců se například stará o dorost, kolik naopak mělo absurdní myšlenku, aby zůstali na světě sami, ale stali se pro příští pokolení Prometheem?*“⁵³

Postava vědce prožívá intenzivněji svou nedokonalost, protože naráží na možnosti svého poznání. Během svých výzkumů zjišťuje, že nikdy nepronikne absolutně do problematiky, a proto se v pozdějším věku řídí zásadou *Ignoramus et ignorabimus* (nevíme a nebudeme vědět). Vědec tomuto poznání a zkoumání věnuje svůj život a práci, o to těžší je smířit se s touto skutečností nemožnosti poznání.⁵⁴ Je to otázkou samotné existence tohoto jedince, smyslem jeho bytí.

U třetí příčiny je třeba zmínit, že jak samotná doba ovlivňuje vědce, tak vědci ovlivňují náladu doby, je to oboustranný proces. Z dějin filozofie uvádí autorka tento příklad: „*Skepticismus řeckých filozofů vyústil v úpadkovou dobu smutku po Aristotelovi. Lidé se obraceli do sebe, hledali štěstí v sobě, když byl vnější svět tak trudný.*“⁵⁵ Tímto hledáním štěstí sobě samých ale drobili státní jednotu. Dratvová vidí paralelu s francouzským existencialismem, kdy je každé dílo určitou zpovědí autora, ale nemá žádný jednotící prvek ve společnosti, který by povzbudil jednotlivce.

Na závěr této kapitoly bych dodala citát, kterým končí i kniha samotná: „*Odstraňujte intelektualismus jako přežitek, ale nepotlačujte a nepodceňujte intelekt, rozum, to je to nejvyšší, co lidský rod má!*“⁵⁶

⁵² Tamtéž s. 20-22.

⁵³ Tamtéž. s. 24.

⁵⁴ Tamtéž s. 25.

⁵⁵ Tamtéž s. 25.

⁵⁶ Tamtéž s. 32.

4 Školství

Jednou ze zásadních životních rolí autorky se bezesporu stala její učitelská profese. Jakožto středoškolská učitelka strávila velkou část života vyučováním, vynikala taktéž jako tvůrkyně propedeutik pro střední školy v oblasti filosofie, logiky a psychologie. O počátečním nadšení a vidění postavy učitele očima Albíny Dratvové bude nejlepší ponechat prostor k vyjádření samotné autorky pomocí dochovaného deníku: „*Celý můj život je kruh. Vracím se stále k tomu, co jsem už dříve začínala; a mé sny mládí se skromně realizují. Začínala jsem kdysi učitelským stavem. Snila jsem o tom, abych jednou vychovávala učitele lépe, než jsem byla vychovávána sama...*“⁵⁷ (6. června 1928).

Jako hlavní přínos psaní učebnic spatřuje autorka v naučení se obezřetnosti ve svém vyjadřování. Již začátek její pedagogické dráhy je ovlivněn její odvahou i kladným vztahem k práci jakožto poslání: „*Dr. Josef Fischer mi před několika dny trochu vytýkal, že jsem napsala příliš vysoký článek do Střední školy. Prý předpokládám příliš vysokou inteligenci středoškolských profesorů. -Ať si říká, co chce; půjdu vždy svou cestou. A to nejen v určité zdrženlivosti ve výraze, nýbrž i v pronášení svých myšlenek. Cenu má jen to, co je projevem samostatným, nikoliv vynuceným nebo dobrovolně okopírovaným...*“⁵⁸ (12. května 1928).

4.1. Filosofické propedeutiky

Hned na úvod bych ráda zmínila, že příspěvek autorky, který se zabývá reformou školství, byl napsán a vydán v roce 1933, její propedeutika logiky roku 1930 a psychologie roku 1932. Školství i učebnice zaznamenaly spousty změn, tudíž se nebudu věnovat praktické stránce reformy. Hlavní prostor budu věnovat otázce učitelství filosofie, rozboru propedeutik autorky a jejich významu.

Co vše bychom mohli zahrnout pod pojem filosofická propedeutika? Autorka a tehdejší učební osnovy ji vykládají jako úvod do psychologie, logiky a dějin filosofie. V samotném úvodu druhé části propedeutiky psané Dratvovou, která se zabývá právě logikou, vymezuje nejdůležitější otázku filosofie takto: „*Pro filosofii je nejdůležitější otázkou, co je kritériem neboli rozhodujícím znakem pravdy. Je to první otázka hlavní, základní nauky filosofické,*

⁵⁷ DRATVOVÁ, Albína. *Deník 1921-1961: Scientific diary*. Praha: Academia, 2008., s. 139.

⁵⁸ Tamtéž s. 137

noetiky neboli nauky o poznání; je však i otázkou, kterou každý myslící člověk si někdy položí.“⁵⁹

Autorka varuje napříč všemi svými texty především před encyklopedickým výkladem filosofie. Dle ní má být výsledkem tohoto předmětu nikoliv penzum znalostí, ale jakákoliv vážná myslitelská činnost: „*Proto se mohu dostat k filosofickým problémům právě tak z bádání historického, jako chemického, jako medicínského, jako theologického.*“⁶⁰

4.1.1. Význam filozofie v psychologii

Pokud se pozastavíme nad výukou dějin filosofie, kterou si i dnes každý student gymnázia prochází, můžeme zde zaznamenat dvě autorčiny tendence. Na jedné straně vyzdvihuje význam historie pro každou vědeckou disciplínu, proto i v propedeutice zabývající se logikou máme k dispozici přehled dějin logiky. Uvědomuje si ve všech svých textech že, bez znalosti dějin nemůžeme dost dobře pochopit dnešní stav vědy. Je zde vidět i pozitivistický duch autorky, jelikož se domnívá, že filosofická spekulace je možná jen do té míry, kterou nám dovolují dosavadní stav vědy.⁶¹ Historický přehled odnaučuje jednostrannosti pohledů. Krásným uvědoměním autorky je, že filosofické problémy, které jsou řešeny dnes, byly řešeny i v minulosti, a proto nás učí porozumět věci i z jiného hlediska.⁶² Každý text, který máme k dispozici, nám slouží k určitému dialogu mezi námi a třeba i několik staletí nežijícím autorem. I tato práce je snahou o dialog s filosofkou minulého století, který opět ovlivňuje můj pohled na oblasti etiky, historie či pedagogiky.

Na druhou stranu však varuje před vzrůstající tendencí přejímání historismů ve výuce filosofie. Například řešení především etických problémů je vždy vyřešeno historickou zkušeností, ale nikoliv interpretací studenta. Ten pak postrádá svou vlastní myšlenkovou účast na řešení daného problému a pouze bezmyšlenkovitě přejímá zažitý historický výklad učitele. V tomto může hrozit velké nebezpečí, protože se student neučí kritickému myšlení. Historická zkušenost je velice podstatná, ale pokud se nebudeme snažit pochopit danou situaci a nepoložíme si otázky, jaké byly a jsou příčiny problému, může být s námi velice snadno manipulováno. Kolik autorů bylo zneužito totalitními režimy jen kvůli plochým intepretacím.

⁵⁹ DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930, s. 112.

⁶⁰ KOZÁK, J.B., DRATVOVÁ A. a FISCHER J. *Filosofie a školy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933. s.39.

⁶¹ DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930, s. 113.

⁶² Tamtéž 112.

Na druhou stranu Dratvová velice přesně zachycuje situaci, která je známá i dnešním studentům, kdy pouhé převyprávění myšlenky autora je daleko snáze uchopitelné před blížící se maturitou: „Protože pak je čas krátký, a mysl blížící se zkouškou dospělosti je jí silně zaujata, nezbude studentu, než aby místo přemýšlení o základních dogmatech scholastiky a patristiky, o bohu imanentním a transcendentním, o úpadkových filosofích se prostě všemu naučil z paměti.“⁶³

Domnívám se, že autorka zde velice dobře zachycuje problém výuky dějin filozofie, který je i dnes aktuální. Můžeme v jejích textech zaznamenat obavu, že celý předmět filosofie se stane pouhým výkladem myšlenek druhých. Mít určitý historický přehled zůstává nezbytné, ale jeho hlavním účel je především dialog a kritika myšlení, která nás posouvá dále a rozvíjí. V deníku autorky můžeme zaznamenat zápis vystihující určitou odvahu vlastního myšlení: „Vidím, že i ty přísné studie mi dodaly veliké síly, naučily ovládati a k dobrému vésti mou nezřízenou a konečně dost naivní fantasií. Dnes jsem tak daleko, že se přímo bojím číst cizí myšlenky, aby nerušily chod mých vlastních“ (6. dubna 1928).⁶⁴ Toto vyjádření nezachycuje nějakou neúctu vůči autorům, které autorka studovala. Naopak, právě oni ji jako správní učitelé pomohli na cestě vytvořit si vlastní názor a pohled na svět. To vyjadřuje podle Dratvové smysl výuky dějin filosofie.

4.1.2. Místo psychologie

Studium psychologie patří mezi hlavní oborové zájmy autorky. Stejně jako studium historie, pokládá autorka studium psychologie za velice přínosné pro rozvoj jedince. Tady však autorka vyzdvihuje především postavu učitele, více než u dějin filosofie nebo logiky. Učitel má využít výchovný potenciál výuky psychologie a studenta ovlivnit i v tomto směru. Proto by se dle Dratvové mělo začínat právě psychologii, která má největší potenciál nejen výchovný jako určitou působící příčinu, ale především sebe-výchovný. Je ideální na začátek studia, a pokud se podíváme do současnosti na výuku gymnázií, tak ve většině případů se právě v předmětu společenské vědy začíná psychologii.⁶⁵

Jaký je hlavní význam studia psychologie na střední škole? Autorka nám jej definuje takto: „Hlavním cílem psychologie na střední škole je naučit znát sebe a jiné, a tím vésti

⁶³ KOZÁK, J.B., DRATVOVÁ A. a FISCHER J. *Filosofie a školy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933. s.35.

⁶⁴ DRATVOVÁ, Albína. *Deník 1921-1961: Scientific diary*. Praha: Academia, 2008., str.136.

⁶⁵ KOZÁK, J.B., DRATVOVÁ A. a FISCHER J. *Filosofie a školy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933. s.34.

k sebevýchově.“⁶⁶ Právě v procesu poznávání sebe a lidské psychiky vyvstává spousta filozofických otázek, ale také je zde podstatné se dozvědět i o duševním zdraví a určité psychické hygieně. Je zde kladen důraz nechat fyziologickou stránku psychologie spíše do hodin biologie a zabývat se především otázkami psychiky a problémů, které mladý člověk při studiu řeší. Psychologie se může stát studentovi velice blízkou, a právě zde může přehlédnout hranici mezi školou a osobním životem, což je její velké plus. Toto je právě velký potenciál psychologie, ukázat, že se nás něco bytostně dotýká. Ukazuje na jedné straně společný základ všech lidí a na druhé i obrovskou rozmanitost a jedinečnost. Dratvová poukazuje na propojení různých předmětů v rámci vzdělávání, brání se škatulkování jednotlivých vědních disciplín. Například do hodin zařazuje psychologický rozbor románových postav.⁶⁷

Autorka v úvodu své propedeutiky zabývající se právě psychologíí uvádí, že k filosofování o člověku vybízeli již přírodní filosofové, například u výroku „Poznej sebe sama.“ Můžeme zde pozorovat dvě stránky, a to somatologickou a psychologickou. ⁶⁸ Domnívá se, že v každém jedinci se nachází přirozená metafyzická potřeba, kterou charakterizuje jakožto určité nutkání člověka se zamýšlet nad tím, co je za hranicemi fyzického světa, jenž poznáváme smysly. Proč máme tuto potřebu? Jelikož nám pomáhá překonávat krize, které během života prožíváme. Tady můžeme vidět počátek této metafyzické potřeby. A slovy autorky: „*Tu poznávají lidé, že cena a krása filozofie nespočívá v tom, že vede člověka k prakticky upotřebitelným řešení, nýbrž v tom, že mu pomáhá hledati podstaty všech jevů, pomáhá mu tvořiti jednotný, ucelený názor na svět a nalézti vlastní místo ve světě.*“ ⁶⁹

Ve studiu psychologie byl Dratvové zajisté inspirací její učitel František Čáda, s nímž se setkala při přednáškách na univerzitě. Mezi oborové zájmy Františka Čády patřila bezesporu pedopsychologie⁷⁰ a i on ve své knize *Rozpravy z psychologie dítěte a žáka* z roku 1918 považuje reformu výchovy a větší pochopení psychologie dítěte za nezbytnou pro zlepšení a zdokonalení společenských poměrů. Uvádí však, že tento zájem můžeme sledovat již od Sokratových dob a prochází dějinami celé pedopsychologie. Uvádí také, že v profesi učitele je velice důležité pozorovat dítě jako jednotlivce a utvářet si pozorováním určitou jeho

⁶⁶ Tamtéž s.43.

⁶⁷ Tamtéž s.44.

⁶⁸ DRATVOVÁ, Albína. *Filozofická propedeutika pro všechny typy gymnasijní: Psychologie*. Praha: Česká grafická Unie, 1932, s. 7.

⁶⁹ Tamtéž s. 4.

⁷⁰ Tento termín je využíván samotným autorem

charakteristiku. Avšak autor uvádí, že pedopsychologie si zaslouží svou samostatnost a ač je potřebná napříč všemi obory, je důležité vybojovat pro ni svébytné místo.⁷¹ Což dnes pedagogická psychologie zajisté má.

Čáda rozebírá taktéž postavu učitele, který je na úplném začátku své pedagogické kariéry. I zde vysvětluje, že je důležité i při hromadném vzdělávání přihlížet k individualitě jedince. Pokud si učitel rozdělí třídu na velmi nadané, prostředně a málo nadané, nikdy nebude schopen vyhovět požadavkům všech tří skupin. Proto je důležitá snaha o pochopení dítěte jako individua. Pokud začínající učitel tápe na své cestě a není si jistý, má se poradit nejen s knihou či zkušenějším kolegou, ale také přímo se svými studenty, kterých se výuka týká především.⁷² Sám autor po vzoru velkých pedagogických reformátorů (Jan Amos Komenský, Erasmus Rotterdamský nebo John Locke) uvádí, že pokud chceme pokročit v teoriích výchovy a výchově samotné, je třeba se vrátit k jejímu předmětu, a to k dítěti samotnému a jeho individualitě.⁷³

Stejně jako autorka vyzdvihuje uvědomění si určitých počátků jakékoliv vědní disciplíny, tedy i samotné pedopsychologie: „*Učinil jsem tak nejen proto, poněvadž v těchto počátcích jest mnoho poučného, věcně zajímavého a důležitého i pro nynější dobu a stav pěstování pedopsychologie, ale hlavně i proto, poněvadž stopujeme-li počátky onoho, nejlépe zříme, jak mylno by bylo mysliti, že psychologie dítěte teprve snad za doby naší anebo aspoň za doby nedávné vznikla jako cosi naprosto nového...*“⁷⁴

4.1.3. Logika

Poslední částí propedeutik, která nám zbývá k rozboru, je logika. Logiku charakterizuje autorka jakožto nauku o správném myšlení. Při studiu je podstatná především díky její schopnosti kritičnosti myšlení, což je důležitou stránkou filozofického poznání. V úvodu své propedeutiky se Dratvová hlásí k odkazu Masaryka a jeho konkrétní logiky: „*V ní klasifikuje Masaryk vědy, hodnotí je podle vzájemného postavení. Konkrétní logická práce je nejlepší přípravou pro tvoření světového názoru na pokladně věd, tedy nejlepší přípravou pro filosofické myšlení.*“⁷⁵

⁷¹ČÁDA, František. *Rozpravy z psychologie dítěte a žáka*. Praha: Dědictví Komenského, 1918, s. 69-72.

⁷² Tamtéž s.146-149.

⁷³ Tamtéž s.70-71.

⁷⁴ Tamtéž s.69.

⁷⁵ DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930, s. 5.

Logiku Masaryk vnímá stejně jako autorka za určitou vědu o pravidlech, která jsou nutná při vědecké práci. ⁷⁶ Konkrétní logika se vyjadřuje k postavení filosofie ve vztahu k speciálním vědám. Uvědomuje si, že v každé vědě platí stejná logika, ale předmět zkoumání se v oborech liší. „*Konkrétní logika určuje, jakým předmětem se jednotlivé vědy zabývají, jakými metodami postupují, jaké mají části a ukazuje, jaké místo zaujímají v soustavě vědění.*“⁷⁷

Tímto způsobem pak můžeme odhalit propojení a návaznost jedné vědní disciplíny na druhou. Poukazuje i na postavení logiky ve vědeckém poznání, jelikož každá vědní disciplína musí být logická, avšak logika neslouží žádné z těchto disciplín, ač je v každé obsažena. Dále pak určuje filosofickou hodnotu jednotlivých věd a tím zajišťuje určitou jednotu, ale nikoliv totožnost. Co se týče studia logiky jako předmětu, i zde můžeme vidět Masarykův odkaz u autorky, jelikož sám uvádí důležitost učení logiky až po studiu psychologie. Pro správné pochopení logiky musí předcházet určité odborné znalosti z jiných předmětů. Dalším zajímavým poznatkem je Masarykova myšlenka, že právě poznáním hlavních metod veškerých věd můžeme vytvořit jednotný vědecký světový názor jež má nahradit právě jednotící prvek náboženství, který ztrácí svůj vliv. Toto považoval za úkol své doby. ⁷⁸

Co se týče výuky na školách, je ideální metodou ve výuce logiky dle autorky prvně stručně vysvětlit princip a pak pracovat především s příklady. Ty mají sloužit k uvědomění toho, že se logika dotýká každodennosti našich dnů a neplatí pouze na papíře. Vyzdvihuje důležitost chyb, kterých se žák dopustí, jelikož právě tato chyba jej dokáže nasměrovat k pravdivé odpovědi. Opět tyto příklady mají být napříč všemi vědními obory. ⁷⁹

⁷⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Pokus o konkrétní logiku: Třídění a soustava věd*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001.s. 154.

⁷⁷ Tamtéž s. 156.

⁷⁸ Tamtéž s. 157-164.

⁷⁹ KOZÁK, J.B., DRATVOVÁ A. a FISCHER J. *Filosofie a školy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933. s.44-45.

5 Ženská otázka

Ženská otázka patří mezi velká témata, kterým autorka věnovala svou pozornost. Krom knihy *Duše dnešní ženy* Dratvová pravidelně přednášela v rozhlase na toto téma. Svou vlastní prací dosáhla titulu první docentky přírodních věd a filosofie, tedy byla určitým vzorem a motivovala další generaci svých studentek. Na druhou stranu, je nezbytně třeba přihlížet době, ve které autorka tuto knihu psala. Z dnešního hlediska se (pochopitelně) dopouští spousty genderových stereotypů, které jsou dnešními sociology vyvracovány, podrobíme tedy text kritice i z této stránky. Ale přihlížíme na ni s vědomím, že text je starý 75 let a v očích dnešního čtenáře a čtenářky může místy působit nepochopitelně.

Za velice významný krok v ženské otázce autorka spatřuje rozšíření vzdělání mezi ženami: „*Díky školení žen se změnily ženiny zájmy, názor na život a na svět, zvýšilo se její sebevědomí, ztratila se značně její nejistota v úsudcích, kdysi se opírající jen o autoritu rodičů či manžela...*“⁸⁰ Dratvová svou knihu píše ve 40. letech 20. století, ale ráda bych zde dala krátký prostor vzdělanostní otázce žen dnes. Ve svém výzkumu se americký psycholog Philip Zimbardo mimo jiné zabývá i zvětšujícím se rozdílem dosaženého vzdělání chlapců a dívek / mužů a žen: „*Poprvé v dějinách Spojených států dosahují chlapci nižšího vzdělání než jejich otcové. I v honbě za vysokoškolskými tituly se mnohem více prosazuje něžné pohlaví.*“⁸¹ Zimbardo poukazuje na to, že ve všech předmětech celosvětově si ženy vedou lépe chlapci. Je to zajímavá tendence, která, jako jedna z vícero, naznačuje určitou krizi mužství napříč společností. Toto nesouvisí s výjimečností ženského pohlaví, ale poukazuje na ztrátu motivace v mužském prostředí, což je velice znepokojující. Práce se věnovala otázce mileniálů a mladých lidí narozených v 90. letech.⁸²

Pokud se podíváme do českého prostředí a pouze povrchně nahlédneme do statistických údajů (jelikož tato analýza není tématem práce), zjistíme, že ač se v devadesátých letech rodilo více chlapců⁸³, vysokoškolského vzdělání dosahují ženy s více jak 10% rozdílem (ročníky narozeny 90-98)⁸⁴. I česká socioložka Lucie Jarkovská, která se zabývá otázkou genderu, poukazuje na tuto tendenci: „*Ukazuje se, že z hlediska dosažené výše vzdělání mají ženy stále*

⁸⁰ DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947.s.17.

⁸¹ ZIMBARDO, Philip G. a Nikita D. COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017.

⁸² Tamtéž s. 43.

⁸³ CZSO [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-07-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/vzdelani>

⁸⁴ Tamtéž

lepší postavení, a to nejen ve srovnání s minulostí, ale dokonce už dosahují i vyšší vzdělanostní úroveň ve srovnání s muži v současnosti.“⁸⁵

Tuto dynamickou změnu ve společnosti si jistě autorka ani nedokázala představit. Proto zde uvádím, že nahlížení na otázku žen ve společnosti se velice rychle mění, a tedy je vždy třeba vnímat kontext doby, ve kterém se každý autor nachází.

5.1. Rozdělení žen

I když se hned v úvodu Dratvová brání typizování žen, sama je rozděluje, a to na základě ženského nadání a zájmu.⁸⁶ Pro provázanost a lepší pochopení textu zde v krátkosti uvedu její rozdělení tří typů žen.

Jako první uvádí autorka tzv. pykničky, které charakterizuje jako pasivní a snadno přizpůsobitelné ženy. Je pro ně přirozená dobrosrdečnost, nechtějí vystupovat proti proudu a ke studiu nemají příliš osobitý vztah, za to v pracovním kolektivu bývají oblíbené. Dratvová poukazuje na jejich ženskou něhu a lehké kráčení životem, protože v něm nehledají problémy a nezamýšlejí se nad nimi.⁸⁷

Druhý typ stojí v opozici oproti prvnímu a autorka jej nazývá organisátorkami. Oproti ženskosti pykniček je pro organisátorky typické mužské chování, tam autorka řadí například průbojnost. Jsou to právě ty typy žen, díky kterým se začala řešit ženská otázka, dále pak to jsou první studentky, které se staly zdrojem inspirací pro další. Dratvová dále dodává: „*Jsou praktické, reálné, nesentimentální, neromantické a pracovitě.*“⁸⁸

Poslední a nejméně početnou skupinou žen jsou tvůrčí ženy. Jsou to ženy, které se mužům svou prací vyrovnávají i na těch nejvyšších postech a pozicích. Jsou to ženy výjimečné svým nadáním. Vysokoškolské učitelky, spisovatelky, poslankyně a další ženy, které se staly tvůrkyněmi nových hodnot. Ženy, které nepodléhají trendům a předsudkům, ale jsou v čele kulturního a duchovního vývoje ve společnosti. Mají schopnost snést neúspěch i houževnatost přivést věci do konce. I přes nepochopení ze strany okolí dokážou počkat a vysloužit si patřičný respekt svou prací.⁸⁹

Jsou však vlastnosti, které jsou společné všem třem typům žen. Jako první autorka uvádí, že žena je uchovatelkou hodnot. Důvod zde sice neudává, ale tuto myšlenku si vykládám tak,

⁸⁵Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 4: 683–701.

⁸⁶ DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947.s. 7-8.

⁸⁷ Tamtéž s. 8-9.

⁸⁸ Tamtéž s. 10.

⁸⁹ Tamtéž s. 11-12.

že žena v rámci výchovy svých dětí předává další generaci určité rodinné hodnoty, které se tímto uchovávají napříč generací. V minulém století byla výchova dětí především v rukou žen. Tvorba rodinného zázemí se tedy stává i prostředím svátků a dodržování tradic, tedy také vzdělání a pochopení.⁹⁰ Tato souvislost mohla vést autorku k myšlence ženy jakožto budovatelky rodinného prostředí, které nutně souvisí hodnotami dítěte i později dospělého jedince. Na druhou stranu, v další části knihy kritizuje šablonovité přemýšlení ve výchově žen. Další je vlastností je citlivost, kdy u žen je spousta rozhodnutí založena právě na stránce citové a dává jí přednost. Je zvláštní, že i přes typizování žen autorka uvádí jako společný znak jejich individuálnost, tedy v úplném závěru kapitoly zmírňuje její striktní rozdělení. Dále pak autorka zmiňuje konkrétní myšlení, kterým se zabývám více v pozdější části práce věnující se stereotypům.⁹¹

Co se týče organisátorek a tvůrkyň, upozorňuje Dratvová na odlišné chování a přístup těchto dívek: „*Tyto dívky vyrostou, jestliže byly jejich zvláštnosti podloženy skutečně mimořádným nadáním v zajímavé, byť pohodlné, společnosti trochu nepohodlné ženy.*“⁹² Domnívám se, že je v těchto pasážích znát životní zkušenost autorky. Celé toto rozdělení je vytvořeno pouze na základě průběhu života a je tím pádem velice subjektivní. Dále by mě zajímalo, zda se typologie ženy může v průběhu života měnit, nebo je vrozena? Jelikož je zde jasná vzestupná tendence, pykničky bývají v očích autorky dost kritizovány, kdežto tvůrkyně jsou jen vyzdvihovány.

5.2. Ženská otázka v proudu času

Co se týče historie ženské otázky, jako hlavní problém autorka vnímá princip výchovy bezmyšlenkovitého přejímání šablon, které se dědilo vždy z matky na dceru. Slovy Dratvové „*I to činilo z ženina života mrtvé moře.*“⁹³ Pro ženu byla po celá staletí primární starost o rodinu, proto vznikala častá absence společenského života. U mladých dívek byla prioritou snaha dobře se provdat, aby unikly osudu starých panen. Právě povinnosti spojené s řízením chodu domácnosti a výchovou dětí neumožňovaly ženám potřebný rozvoj. Autorka zde upozorňuje na tuto problematiku slovy: „*Duše žen jako by otloukaly svá křídla o tyto těsné hranice, bez naděje na změnu osudu.*“⁹⁴

⁹⁰ Tamtéž s.13.

⁹¹ Tamtéž s. 12-13.

⁹² Tamtéž s.12.

⁹³ Tamtéž s. 15.

⁹⁴ Tamtéž s. 16.

Je zde potřeba zmínit, že vztah z lásky, jak je v dnešní západní společnosti samozřejmostí, je výdobytkem posledního století a ve světě není zcela běžný. V minulosti v evropské společnosti byla hlavní motivace sňatku především majetková a společenská otázka, tedy vždy prakticky založený svazek sloužící k plození dětí a spojování území. Láska byla pouze přidanou hodnotou vztahu. Slovy Thomase Eriksena: „*V západních společnostech převažují představy, že manželství by mělo vyrůstat z čisté lásky, jež může dokonce překračovat třídní hranice. Ze srovnávacího hlediska je tato ideologie výstřední.*“⁹⁵

Kde však dle autorky můžeme spatřovat kořeny ženské otázky? Jako cestu k samostatnému rozhodování žen vidí počátek ve Francouzské revoluci a svého vrcholu nabývá v 80. letech 19. století. Povšimla si zde i změny v knižních postavách žen, především vlivem realismu. Žena je zde vylíčena jako osoba trpící ve svazku manželství, ale zároveň s vědomím toho, že mimo tento svazek se nemůže uživit. Postava ženy často bojuje s předsudky a mravními otázkami.⁹⁶ Jako příklad bych zde uvedla postavu Anny Kareniny ze stejnojmenného románu Lva Nikolajeviče Tolstého nebo Paní Bovaryovou Gustava Flauberta.

Další velký krok k ženské emancipaci spatřuje autorka v technickém pokroku, který je nedílnou součástí změn 19. století. Tento pokrok usnadnil ženě práci v domácnosti a také zmenšil vliv potřeby mužské fyzické síly. Ženy v domácnosti touto změnou získaly určitý prostor k seberealizaci a začínají chodit do práce. Otázka vztahu autorky k práci je provázána celou prací, a i zde v tomto okamžiku spatřuje důležitý milník. Jelikož žena pocítuje možnost vydělat si peníze, současně tedy i možnost určité samostatnosti a svobody. Dratvová uvádí, že pojem emancipace (ex-z, mancipium-otroctví) nenašel dobrou odezvu u konzervativně založených žen.⁹⁷ Je zde dobré uvědomění, že ne všechny ženy podporovaly tuto myšlenku. Co se týče autorky, my můžeme z textu pochopit, že nezavrhuje myšlenku ženy jako matky pečující o rodinu. Hlavním problémem spatřuje nevyužitý potenciál žen. Velký důraz vidím u Dratvové v uvědomění si důležitosti žen ve společnosti. Neznehodnocuje roli mužů, ale klade na zřetel, že moderní společnost má objektivně zhodnotit, co může žena dělat hůře, stejně či lépe než opačné pohlaví.

⁹⁵ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s. 140.

⁹⁶ DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947.s. 16-17.

⁹⁷ Tamtéž s.17.

Samozřejmě dalším nezbytným faktorem určující ženské pracovní postavení byla první světová válka. Muži bojující na frontě nemohli vykonávat svou obvyklou práci, tudíž ji obstarávaly ženy. Po konci světového konfliktu se již ženy této možnosti práce nevzdaly.

5.3. Emancipace v českém prostředí

V dějinách žen figuroval po staletí především zvyk, příkazy a povinnosti, které byly dány buď přírodou, nebo autoritou. Společenský život vědy, umění, politiky a vzdělání byl otevřen pouze zlomku žen a většina do něj pronikla až od konce 19. století. Naprosto klíčové pro rozvoj jejich samostatnosti bylo osvícenské období, kde se poprvé uvažuje o rozdílech mezi muži a ženami, které nejsou ovlivněny náboženstvím či metafyzikou.⁹⁸

Jak zmiňuje Dratvová, pro emancipaci žen byla klíčová možnost zaměstnání. Ženy dokázaly ještě před první světovou válkou proniknout téměř do všech profesí, ale opustily je, pokud sňatkem získaly finanční a sociální zabezpečení. Stále i v této době (počátku 20. století) panovalo přesvědčení o tom, že role matky a manželky je přirozená úloha ženy ve společnosti.⁹⁹ S touto tendencí souvisí i první ženské povolání s maturitou, a to učitelská profese. I když ženy v Československu získaly volební právo mezi prvními, emancipační hnutí se zde vyznačovalo umírněností. Důvodem je ztotožnění s myšlenkou češství, kde pohlaví není určující. Později se však do popředí dostává otázka sociální, kde se otázka emancipace dostává do popředí a stává se aktuální.¹⁰⁰

Mezi nejvýznamnější české feministy patřil Tomáš Garrigue Masaryk. Ten si již v minulém století uvědomoval, že nepochybně existují rozdíly mezi mužem a ženou, ale nikoliv ve stavu podřízenosti či nadřízenosti: „*Každé individuum společnosti postavit na roveň. Rovnost není totožností: každému individuu má být dána příležitost vyvíjet se normálně a všech jeho pěkných a dobrých sil má být využito pro celek.*“¹⁰¹ Oproti Dratvové se Masaryk nedopouští stereotypizace pohlaví (tomuto problému je věnována následující kapitola), nepokládá ženu za citově slabší. Na druhou stranu se s autorkou shoduje, že nerovnost muže a ženy není dána přirozeně, ale je založena na historickém vývoji. Masaryk se zamýšlí i nad rolí

⁹⁸ Lenderová, Milena-Kopičková, Božena-Burešová, Jana-Maur, Eduard, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009. s. 5.

⁹⁹ Tamtéž s. 426-427.

¹⁰⁰ Tamtéž s. 350-351.

¹⁰¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní názor na ženu: otisk přednášky z roku 1904*. Brno: Zemská organizace pokrokových žen moravských, 1930. s. 7.

matky a uvádí zde nádhernou myšlenku, ve své době nadčasovou, že ženě je dáno zastávat roli matky stejně jako muži roli otce, princip je stejný, a to vychovávat co nejlépe své děti. ¹⁰²

I Dratvová se staví k emancipaci s pochybností a strachem. Důvodem však není strach z nedostatku schopností ženy, ale z úpadku celkové společnosti, kde vidí ženu jako určitou zálohu a jistotu. Jak uvádí ve svém deníku: „*A konečně mne napadá, že přípuštění žen na fakulty je příznakem úpadku doby; velké doby jsou ovládnuty výhradně muži, ženami se jaksí sahá poslední rezervy. Soudím tak z analogie s římskou dobou, počínající 3. stol. po Kr. Myslím, že muž má vydělávat a bojovat, žena má tvořit reservoir sil svého muže i potomstva. Jak vyženeme ženu do boje, pozbude lidstvo všech záloh a sil. To je, soudím, temná stránka emancipace*“ ¹⁰³ (26. října 1932). Ale například Masarykův pohled se neztotožňuje s touto myšlenkou, naopak uvádí, že právě ve společnosti, kde se ženy využívají především v domácnosti, jsou znakem úpadku a nevyspělosti. ¹⁰⁴

V Masarykově pohledu na ženskou otázku (ač autor nerad vidí toto označení, jelikož celou ženskou, mužskou nebo dětskou otázku pokládá za otázku kulturní bez rozdílu, jelikož jsou vzájemně ovlivněny) je jasně vyjádřeno, že nevidí rozdíl mezi citovým vnímáním muže a ženy: „*Žena se ani citově neliší od muže. Říká se, že žije více citem a muž více rozumem. Já tomu nevěřím, to jsou tak povídačky, třebas i ve vědeckých knihách opakované.*“ ¹⁰⁵ Dratvová se s tímto názorem neztotožňuje a připisuje ženám právě zmíněnou citlivost jako společný znak všech tří typů žen. Z dnešního hlediska dáváme za pravdu Masarykově názoru a sledujeme opravdovou nadčasovost tohoto autora.

5.4. Genderová stereotypizace

Jak jsem již naznačila v úvodu této práce, autorka zajisté nechce poškozovat či vyzvedat jedno pohlaví nad druhým. Postavení žen bylo v této době stále odlišné od dnešního stavu. Dratvová se snaží využít potenciál obou pohlaví, a proto se však dopouští určité stereotypizace: „*Jde o to, abychom upozornili na tyto zvláštnosti ženina myšlení a přispěli tak k jeho správnému užití v určitých případech...*“ ¹⁰⁶

¹⁰² Tamtéž. s. 12.

¹⁰³ DRATVOVÁ, Albína. *Deník 1921-1961: Scientific diary*. Praha: Academia, 2008., s. 235.

¹⁰⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a ženy: sborník k 80. narozeninám prvního presidenta Republiky Československé T.G. Masaryka, Díl I*. V Praze: Ženská národní rada, 1930. s. 71.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 73.

¹⁰⁶ DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947. s. 105.

Jako největší rozdíl ve schopnostech myšlení mezi pohlavím autorka považuje abstraktní myšlení. Uvádí tuto skutečnost na typickém příkladu dívek a matematiky. Dle autorky není v ženině přirozenosti vhlédnout do podstaty této vědy, zkrátka je schopna se velice dobře naučit postupu či příkladu, ale není jí dáno porozumět tak, jak to můžeme vidět u mužů. Uvádí, že v dějinách matematiky ženy nebyly tvůrkyněmi, ale pouze přinášely určitá zlepšení.¹⁰⁷

Tento společensky přijímaný mýtus, i dnes dost rozšířený, dnešní sociologické výzkumy zavrhuje. Školní, rodinné i národnostní prostředí má veliký vliv pozdější profesní a zájmové směřování jedinců. Tuto skutečnost dokazuje i výzkum prováděný na školách zaměřující se na tvořivé prostředí: „*Autorky studie vysvětlují tento fakt tím, že všichni členové a členky společnosti mají tendenci dívat se na svět androcentrickým prizmatem, které zdůrazňuje rozdíly mezi ženami a muži a ty považuje za biologicky dané, a tedy pochopitelné a nezměnitelné [Smetáčková et al. 2005: 208]. Škola svým působením toto androcentrické prizma upevňuje, a tak dále reprodukuje genderové nerovnosti...*“¹⁰⁸

Ženě je tedy dle autorky bližší myšlení konkrétní a praktické. Nevýhodu spatřuje v jejím citu a asociativním proudu myšlenek nebo přílišné těkavosti. Na druhou stranu však Dratvová uvádí, že spousta z těchto „vad“ ženského myšlení je určena způsobem života, kterým ženy žily po staletí. Proto je jim bližší praktická stránka věci, například v domácnosti než technický svět plný abstraktů. Na druhou stranu dodává: „*O tom, zda je toto mínění správné, může rozhodnout jen dlouhá zkušenost, opřená o přesná pozorování a statistiku, která prozatím nemůže mít dost materiálu.*“¹⁰⁹ Dnes s klidem můžeme říct, že dlouhodobá a přesná pozorování tento pohled vyvrací. V závěru kapitoly autorka ještě dodává, že právě vzdělání je cestou ženy, odnaučit se těmto prohřeškům a cestou k povznesení tvořivého ducha.¹¹⁰

5.5. Kritika žen ve společnosti

Autorka si všímá rozdílů ve společenském životě mužů a žen. Pokládá si tři základní otázky, které provázejí celou kapitolou: Jak se v rozličných situacích chová žena a muž? Co oba od života očekávají? Co chtějí dnešnímu životu dát a co mu opravdu dávají?¹¹¹ Začnu tedy první otázkou, která se věnuje rozlišnému chování. Zde vidí Dratvová hlavní rozdíl

¹⁰⁷ Tamtéž s. 106-107.

¹⁰⁸ Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 4: 683–701.

¹⁰⁹ DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947.s. 112.

¹¹⁰ Tamtéž s.112-113.

¹¹¹ Tamtéž s.113.

v ženě schopnosti žít přítomností a tím i lépe jednat s lidmi. Mužovu jednostrannost a přímočarost ve společenském životě autorka pokládá za nežádoucí.

Ideální je dle Dratvové vnímat v postavě takzvané kladné ženy. Podle mého názoru je nejužitečnější popis takovéto ženy v této části textu: „*Dívka, která má kladnou povahu, neopírá se o rodinu, naopak rodina se opírá o ni; její úspěchy jsou pravidelně dílem ji samé.*“¹¹² Ač byla otázka zprvu položena v hledání rozdílů mezi ženou a mužem, autorka se spíše zabývá otázkou žen. Pokud se zaměříme pouze na srovnání, můžeme zde vidět myšlenku, že muži na rozdíl od ženy se více projevují ve svém pracovním prostředí a doma vyhledávají klid, žena naopak ve své domácnosti ráda experimentuje a přináší inovace.¹¹³ Opět se přikláním k myšlence, že tyto pasáže nám více ukazují vzhled do společnosti na konci 40. let minulého století. Tento pohled je dnešní době již celkem nesrozumitelný, respektive dnešní česká společnost již tak ostře nerozděluje pracovní prostředí muže a ženy.

Další otázka se zabývá rozdíly očekávání mužů a žen od života. Ač jsem v minulém odstavci naznačila, že autorka by v dnešní době s takto zpracovanou otázkou nenašla pochopení, v druhé otázce tomu tak není a je aktuální i dnes. Velice zajímavá je pasáž ohledně pohádkových postav a jejich vlivu na představy dítěte ohledně budoucnosti. U žen je to typicky princezna (autorka uvádí konkrétně příklad Popelky), krásná půvabná dívka, která je zachráněna princem před neblahým životním osudem. Naopak mužští představitelé mají před sebou vzory síly a odhodlání, snahu jít přes překážky a dosáhnout vytouženého cíle. Dratvová ještě ironicky dodává: „*Z tohoto přirozeného, psychologicky ověřeného zjevu plyne rovněž, že žádná moc na světě neodstraní brakovou literaturu, kde se lichotí ješitnosti obou pohlaví.*“¹¹⁴ Posléze dodává, že v pozdější fázi života muž i žena poznává, že tyto ideály na obou stranách nejsou reálné a zde se člověk v tomto zjištění má učit pokoře, skromnosti a moudrosti.

Poslední otázka se týká potřeby naplnění života. Opět, jak jsme sledovali i v minulých odstavcích věnující se etice práce, vyzdvihuje autorka určitý počáteční idealismus změnit svět a zlepšit jej pro generaci následující. Pokud si uvědomíme, kdy je text psán, daleko více rozumíme této myšlence zodpovědnosti k dalším generacím. V této souvislosti v otázce zodpovědnosti za druhé si vybavíme především Emanuela Levinase. Jak je psáno v textu teologa Jakuba Sirovátky: „*Odpovědnost a starost o druhého je však pro Levinase zásadnější*

¹¹² Tamtéž s. 120.

¹¹³ Tamtéž s. 117.

¹¹⁴ Tamtéž s. 122.

než starost o vlastní existenci, i kdyby to byla péče o spásu vlastní duše.“¹¹⁵ Nedávno ukončená druhá světová válka zanechala velkou stopu v globálním myšlení a tuto stejnou myšlenkovou tendenci zesílené zodpovědnosti za druhé, kterou spatřujeme u tohoto filosofa, můžeme zahlédnout i u Dratvové.

Autorka zde poukazuje na to, že ve společnosti je silnější odkaz mužský než ženský: *“Vládoucí hudba je dílem mužů, vládnoucí věda rovněž, o technice nemluvě.“*¹¹⁶ Poukazuje na skutečnost, že pokud se žena v těchto odvětvích chce prosadit, musí se přizpůsobit mužské optice. Avšak zároveň dodává, což je velice důležitým faktorem, že žena dostala teprve nedávno možnost se zabývat těmito obory. Tedy je určité přizpůsobení zcela pochopitelné. A opět zde vyjadřuje myšlenku, že je třeba vyčkat až žena doroste do svého potenciálu a může zastávat úlohu nositelky kultury.¹¹⁷ My dnes můžeme s jistotou říct, že v české společnosti ženy tento potenciál naplnily.

Velice zajímavý je pohled Dratvové na ženy političky. Mezi významná jména ženské politické scény můžeme řadit například Fráňu Zemínovou, Alici Masarykovou, Františku Plamínkovou nebo Miladu Horákovou. Autorka vidí přednost žen v politice především v jejich vyvinutějším sociálním vnímáním a lepším porozuměním v otázce rodiny, výchovy dětí a manželství. Ženy političky mají kromě svých povinností ve funkci také hájit myšlenku rovnoprávnosti pohlaví ve společnosti. Ta dle autorky není dostatečně vyřešena. Dále se na ženu v politice klade velký nárok, jak autorka zmiňuje: *“Neboť její slova i činy bude posuzovat voličstvo velmi přísně a před světem představu žena politička celý národ“*¹¹⁸ Tyto ženy jsou vidět a slyšet, právě proto jsou hlavním nástrojem emancipace. Jak mohou další ženy pomoci těmto političkám? Dratvová uvádí, že to není otázka pouze vhození hlasu do volební urny (ženy v Československu dosáhly volebního práva jako jedny z prvních, a to v roce 1920) nebo účasti na přednáškách. Ženám v politice přispěje především kritika, která však sebou nese i konkrétní řešení. Je v zájmu všech žen, aby tyto političky odváděly dobrou práci: *„Dobrá práce, lepší, než dovede muž, je nejnápadnějším dokladem našich schopností a opravňuje nás k tomu, abychom požadovaly rovnoprávnost.“* Dalším přispěním k ženské emancipaci je podle autorky i dobře zvládnutá role matky. Být vzorem pro svou dceru a umožnit jí vstup do politiky, kde bude hájit boj za rovnoprávnost.¹¹⁹

¹¹⁵ THEOLOGICA [online]. 6. 2016 [cit. 2022-07-02].

¹¹⁶ DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947.s. 123.

¹¹⁷ Tamtéž s. 123-124.

¹¹⁸ Tamtéž s. 124.

¹¹⁹ Tamtéž s. 125.

6 Závěr

Albína Dratvová je dle mého názoru významnou filosofkou, která si zaslouží v dnešních diskuzích daleko větší prostor. Z tohoto důvodu byla tato osobnost československé filozofie tématem mého zájmu. Cílem bakalářské práce byl vzhled do její filosofie a soustředila jsem se na rozbor tří tematických celků: etika, školství a ženská otázka. Její vědomosti a široká orientace napříč obory je opravdu obdivuhodná, a proto bylo třeba téma práce specifikovat.

Etická část věnuje prostor vlivu pozitivisty Františka Krejčího na filosofii Dratvové. Jeho vliv vidíme u autorky především v psychologickém rozboru pojmů a také v důležitosti naplnění práce, ve které oba spatřují jedno z hlavních společenských a životních témat. V rozboru textů autorky jsem se zaměřila na etické projevy vztahu k práci, dále pak mapovala samotnou cestu k etice práce. Základem jsme si stanovili, že o etice práce můžeme hovořit pouze v dospělosti, protože práci samotné porozumíme a nacházíme k ní pozitivní vztah.

V části školství jsem se zaměřila na rozbor propedeutik, kterých je Dratvová autorkou. Považuje za podstatné především propojení mezi obory a brání se přejímání historismů ve výuce filosofie. Ideálním začátkem ve vyučování je podle autorky psychologie, jelikož je studentovi nejbližší. Zde autorku ovlivnil její učitel František Čáda a jeho pedopsychologie. V oblasti logiky, kterou charakterizuje jako nauku o správném myšlení a inspiraci, shledává v konkrétní logice Masaryka.

Ženská otázka je v mé bakalářské práci zastoupena nejvíce. Prvně jsem se zaměřila na typologii žen dle autorky - pykničky, organisátorky a ženy tvůrčí. Rozebrala milníky ženské emancipace a zaměřila se na československé prostředí, kde hlavní roli sehrává Tomáš Garrigue Masaryk. Srovnala jsem pohled Masarykův a Dratvové na ženskou otázku a poté jsem věnovala prostor genderovým stereotypům, kterých se autorka ve svém *díle Duše dnešní ženy* dopouští, především absenci abstraktního myšlení u žen a větší citlivosti. Oceňuji Masarykův pohled, který naopak nedělá rozdíly mezi mužským a ženským myšlením, roli matky a otce, neznejštuje ho myšlenka emancipace, naopak ji podporuje.

Albína Dratvová je filozofkou 20. století, snažila jsem se do textu přispět i s autory 21. století, kdy jsme mohli vidět určitý myšlenkový posun. Proto je v textu zařazen i například Philip Zimbardo pro otázku rozdílů vzdělání mezi muži a ženami, Thomas Eriksen u otázky manželství nebo Lucie Jarkovská pro genderové stereotypy ve školství.

Seznam literatury

- ČÁDA, František. *Rozpravy z psychologie dítěte a žáka*. Praha: Dědictví Komenského, 1918.
- DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. Praha: Československý kompas, 1947.
- DRATVOVÁ, Albína. *Deník 1921-1961: Scientific diary*. Praha: Academia, 2008.
- DRATVOVÁ, Albína. *Etika tvůrčí práce*. Praha: Bohuslav Hendrich, 1941.
- DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930.
- DRATVOVÁ, Albína. *Filosofická propedeutika pro gymnasia, reálná gymnasia a reformní reálná gymnasia: Logika*. Praha: Česká grafická Unie, 1930.
- DRATVOVÁ, Albína. *Smutek vzdělavců*. Praha: Václav Petr, 1940.
- ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008.
- HOGENOVÁ, Anna. *Fenomenologie a postmoderna*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015.
- KOZÁK, J.B., DRATVOVÁ A. a FISCHER J. *Filosofie a školy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933.
- KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. V Praze: Jan Laichter, 1922.
- LENDEROVÁ, MILENA-KOPIČKOVÁ, BOŽENA-BUREŠOVÁ, JANA-MAUR, EDUARD, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk a ženy: sborník k 80. narozeninám prvního presidenta Republiky Československé T.G. Masaryka, Díl I*. V Praze: Ženská národní rada, 1930.
- POPELOVÁ, Jiřina. *Etos a práce*. Praha: Mladá fronta, 1979.
- RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie*. Praha: Votobia, 1999.
- Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- ZIMBARDO, Philip G. a Nikita D. COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017.

